

השוואת ייצוגי המושג 'אזרחות' בקרב סטודנטים ממדינות שונות

ד"ר אירית נשיא, ד"ר שרית סגל (ישראל)

Fülöp, M. (Hungary), Aktan, E. (Turkey), Davies, I. (U.K), Navarro, A. (Spain)

סטודנטים להוראה מישראל השתתפו במחקר בינלאומי משווה, שבדק תפיסות של מתכשרים להוראה ביחס למושג 'אזרחות'. ממצאי המחקר הוצגו בכנס בינלאומי של חינוך לאזרחות מטעם האיחוד האירופי שהתקיים ביורק שבבריטניה בחודש מאי 2012. במחקר השתתפו שתי חברות ותיקות באיחוד האירופי – בריטניה וספרד, חברה חדשה – הונגריה, מועמדת להצטרפות – טורקיה, וישראל, כמדינה שכנה לאיחוד האירופי.

בניתוח הממצאים מכל המדינות אותרו קטגוריות העל הבאות ביחס למושג 'אזרחות':

- ❖ מוסדות דמוקרטיים
- ❖ חברה וקהלה
- ❖ סמלים לאומיים
- ❖ זכויות וחובות
- ❖ אתיקה, נורמות וערכים דמוקרטיים
- ❖ שונות וגלובליזציה
- ❖ חינוך ולימודים
- ❖ כישורים והתפתחות אישית
- ❖ עבודה וכלכלה
- ❖ הזירה המוניציפאלית

ממצאי המחקר בישראל חושפים תמונה מעניינת ושונה במקצת מזו של המדינות האחרות שלקחו חלק במחקר.

1. רוב הקטגוריות שנמנו לעיל הופיעו גם בממצאי המחקר מישראל, למעט הקטגוריה של הזירה המוניציפאלית, שכלל לא הוזכרה. משמעות הדבר כי, הסטודנטים להוראה בישראל מתייחסים אל האזרחות ברמה הלאומית בלבד וכלל לא ברמה המקומית, בשונה מסטודנטים אירופאים שעבורם החיים המוניציפאליים הם חלק מהחברה האזרחית.
2. רק בישראל נמצאה התייחסות חזקה ואפילו רגשית כלפי נושא לימודי האזרחות. הרגשות שהופגנו היו שליליים במהותם – "משעמם", "קשה", "ציון נמוך" "מורים רעים" וכד'. יצוין כי בשפה העברית אין הפרדה בין המושג 'אזרחות' – CITIZENSHIP למושג 'לימודי אזרחות' – CIVICS או CIVIC STUDIES, בשונה משפות אחרות, ועובדה זו צבעה את המושג כולו ברגשות שליליים.

3. בישראל באופן ברור ההתייחסות ליחובות' הקדימה את ההתייחסות ל'זכויות' והתחברה גם אל תת מושג נוסף – שרות צבאי שיצוין בהמשך (סעיף 5).

4. השוואת הממצאים מישראל מול אלה של המדינות האחרות מראה :

- ❖ ביחס הנבדקים לקטגוריה של מוסדות דמוקרטיים, ישראל (29%) נמצאת בין הונגריה (35%) לבריטניה (19%). לעומת זאת, ספרד (11%) וטורקיה (13%).
- ❖ בהקשר של חברה וקהילה, ישראל נמוכה מכל המדינות האחרות (9%), קרובה להונגריה (10%) ולטורקיה (16%), ורחוקה מאוד מבריטניה (27%) ומספרד (40%).
- ❖ סמלים לאומיים מהווים רכיב משמעותי בתפיסת האזרחות של המורים לעתיד בישראל (25%) בדומה להונגריה (28%), ולטורקיה (20%), לעומת בריטניה וספרד בהן ההתייחסות לסמלים לאומיים כמרכיב באזרחות נמוכה מאוד - (4%) ו-(1%) בהתאמה.

5. ארבע תת קטגוריות ייחודיות לישראל עלו ממחקר זה :

- ❖ ההתייחסות לנושא הצבא והביטחון, כשהשירות הצבאי היה חלק משמעותי מאוד בו. בהקשר זה, בעת ניתוח התוצאות עלתה שאלה מהותית לאיזו קטגוריה יש ליחס את נושא הצבא והביטחון. האם מדובר במוסד דמוקרטי, בסמל לאומי או בחובה אזרחית?
- ❖ חיפוש אחר אזרחויות אלטרנטיביות ואפשרויות הגירה – גרין קארד, דרכון אירופי, וכדומה, בצד דגש חזר מאוד על הגירה לתוך מדינת ישראל – 'עלייה' נזכרו בתדירות שחיבה התייחסות אליהן באל תת קטגוריה (5%). תת קטגוריה כזו לא נמצאה במדינות אחרות ויתכן שהיא מצביעה על תחושת חוסר ביטחון ויציבות של מדינה צעירה יחסית.
- ❖ התייחסות ייחודית אחרת הייתה אל הדת כחלק ממושג האזרחות. אפילו בטורקיה, הנתפסת בציבור כמדינה בעלת נטיות אסלאמיות, לא עלה קשר חזק בין מושג האזרחות להקשרים דתיים. הסבר אפשרי לתופעה ניתן למצוא בהגדרת המדינה כ"יהודית-דמוקרטית", בהיעדר חוקה ובעובדה שנושא האזרחות בישראל קשור בצורה מובהקת לדת היהודית (חוק השבות).
- ❖ תת קטגוריה חשובה וייחודית לישראל היא הקשר הרגשי החזק העולה בקשר למושג האוניברסאלי 'אזרחות' ומקשר אותו מיידית למדינת ישראל באמצעות מושגים רגשיים, כגון: "שייכות"; "בית"; "אהבה"; "נאמנות".